

Троє в човні (як не рахувати собаки!)

КУПИТИ

Троє друзів, які обтяжені лишень парубоцьким життям, іпохондрією та цілковитою побутовою непристосованістю, наміряються податися на вакації. Щоб набратися молодечої сили, здужання й здоров'я, вони замірилися утнути річкову мандрівку Темзою, адже дозвілля на лоні природи - набагато ліпше, ніж прокурені потяги і курні кеби.

Які ж пригоди чекають на трьох молодиків, які ледь дають раду зі зборами й провіантом та частенько плутають назви місцин і селищ, до яких потрапляють. І за всією цією чудасією спостерігає енергійний і водночас поміркований фокстер'єр!

КЛАСИКА

ОЛДОС ГАКСЛІ
ЯКИЙ ЧУДЕСНИЙ
СВІТ НОВИЙ!

АВТОРСЬКА ПЕРЕДМОВА ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ

Усі моралісти погоджуються, що хронічні муки сумління — це вкрай небажана річ. Якщо ви повелися кепсько, покайтеся, загладьте, як тільки можливо, свою провину і зосередьтеся на тому, щоб у майбутньому поводитися краще. У жодному разі не гризіться забагато своїми лиходіяннями. Порпатися у гноївці — не найкращий засіб для очищення.

Мистецтво також керується певними моральними принципами, що в багатьох випадках ідентичні або принаймні аналогічні пересічним правилам і нормам етики. Небажано постійно виправдовуватися не тільки за свою погану поведінку, але й за погані мистецькі твори. Недоліки треба вишукувати, визнавати й уникати їх по можливості в майбутньому. Але копірвання в літературних вадах двадцятирічної давнини, спроби поліпшити дефектний твір, довівши його до тієї досконалості, якої йому бракувало спочатку, намагання у зрілому віці спокутувати мистецькі гріхи, що їх вчинила й заповідала вам та інша особа, якою ви були замолоду, — це все, звісно, марнота і безглуздя. Ось чому це нове видання роману «Який чудесний світ новий!» нічим не відрізняється від попереднього. Його мистецькі вади чималі, але для того, щоб їх виправити, я мав би заново переписати всю книжку — і в процесі цієї роботи, ставши не тільки старшою, але й іншою людиною, я міг би позбавити цю свою оповідь не тільки деяких

хиб, але й певних переваг, якими вона володіла. А отже, утримавшись від спокуси загрузнути у трясовині мистецького покаяння, я волію залишити все, як є, — і вади, і здобутки твору, зосередившись натомість на чомусь іншому.

Варто, однак, згадати принаймні про найсерйозніший дефект цього роману, який полягає ось у чому. Дикун має на вибір лише дві альтернативи: безумне життя в Утопії або примітивне існування в індіанському поселенні, що в багатьох аспектах виявляється набагато людянішим, та все ж таки навряд чи може вважатися по-справжньому нормальним і гідним. Коли я писав цю книжку, ідея про те, що людські істоти наділені свободою волі лише для того, щоб обирати між божевіллям і безумством, здавалася мені кумедною і цілком вірогідною. Однак задля драматичного ефекту я часто дозволяв Дикунові висловлюватися значно розважливіше, ніж на це був би здатний юнак, який виховувався в середовищі адептів релігії, що являла собою суміш культу родючості й дикого обряду спокутування. Навіть його знайомство із Шекспіром не давало насправді підстав для таких раціональних розмірковувань. І зрештою, він, звісно, втрачає-таки свій здоровий глузд; ним знову оволодіває шал укоріненого в ньому покутництва, і все це завершується маніакальним самобичуванням і розпачливим самогубством. Ось таким нещасливим вийшов фінал цієї казочки, на превелику втіху її автора, естета і скептика-пірроніста.

Сьогодні я не відчуваю жодного бажання доводити ілюзорність здорового глузду. Якраз навпаки, хоч я й надалі залишаюся, на жаль, переконаним, що в минулому

розсудливість була доволі рідкісним явищем, я впевнений, що це не така вже й недосяжна річ, і волів би натрапляти на дедалі більше прикладів здорового глузду. За цю свою впевненість, якою я поділився з читачами останніх моїх книжок, і насамперед за те, що я склав антологію висловлювань розсудливих людей про здоровий глузд і шляхи його досягнення, один поважний академік розкритикував мене, назвавши мої переконання сумним симптомом інтелектуального занепаду в кризову епоху. З цього, мабуть, слід було зробити висновок, що сам цей професор зі своїми колегами являє собою успішний зразок інтелектуального розквіту. Благодійники людства заслуговують на честь і шану. Треба спорудити професорський Пантеон. Зведімо його на руїнах одного зі спустошених міст Європи чи Японії, а над входом до усипальниці я б написав величезними двометровими літерами прості слова: «СВЯЩЕННІЙ ПАМ'ЯТІ СВІТОВИХ ПРОСВІТИТЕЛІВ. SI MONUMENTUM REQUIRIS CIRCUMSPICE».

Але повернімося до теми майбутнього... Якби я мав намір переписати тепер книжку, я запропонував би Дикунові третю альтернативу. Між утопічними і примітивними крайнощами цієї дилеми я б розмістив імовірність здорового глузду — можливість існування якого була вже певною мірою актуалізована у спільноті вигнанців і втікачів з Чудесного нового світу, що перебували в межах Резервації. Економіка цієї спільноти була б децентралізована в дусі Генрі Джорджа, політика втілювала б ідеї Кропоткінського кооперативізму. Наука і техніка підпорядковувалися б людині, а не

поневолювали б її (як це відбувається тепер, не кажучи вже про Чудесний новий світ). Релігія була б усвідомленим і глибинним пошуком Остаточної Мети людства, прагненням пізнати єдність іманентного Тао чи Логоса, трансцендентального Божества чи Брахмана. А панівною філософією життя був би різновид Вищого Утилітаризму, де принцип Найбільшого Щастя був би вторинний порівняно з принципом Остаточної Мети, — коли в кожній життєвій ситуації насамперед шукали б відповідь на таке запитання: «Як ця думка або дія сприятиме чи заважатиме тому, щоб я і якнайбільше інших осіб досягли Остаточної Мети людства?»

Зростаючи серед первісних людей, Дикун (у цій гіпотетичній новій версії роману) перенісся б в Утопію лише після того, як мав би нагоду безпосередньо ознайомитися з природою суспільства, яке створили вільні особистості, що співпрацюють між собою і присвячують своє життя утвердженню здорового глузду. Видозмінений таким чином «Який чудесний світ новий!» набув би мистецької і (якщо тільки можна вживати такий високий термін стосовно художнього твору) філософської завершеності, чого йому тепер явно бракує.

Але «Який чудесний світ новий!» — це книжка про майбутнє, а подібні книжки, попри всі свої мистецькі або філософські якості, можуть нас зацікавити лише тоді, коли нам видається, ніби їхні пророцтва мають імовірну здатність здійснюватися. Дивлячись тепер на ці передбачення з кута зору сучасних історичних подій, за п'ятнадцять років, упродовж яких ми невпинно сповзаємо вниз, наскільки вірогідними

виглядають ці прогнози? Що сталося за цей трагічний відтинок такого, що підтверджує або знецінює зроблені 1931 року передрікання?

Відразу впадає в очі один явний і очевидний недогляд. Роман «Який чудесний світ новий!» не містить жодних посилань на реакцію ядерного поділу. І це доволі дивно, адже розмови про можливості атомної енергії точилися задовго до написання книжки. Мій добрий приятель, Роберт Ніколс, навіть написав на цю тему успішну п'єсу, і я сам, пригадую, згадав про неї мимохідь у своєму романі, опублікованому наприкінці двадцятих років. Тому, як я вже зазначив, украй дивно, що в сьомому сторіччі ери Нашого Форда ракетоплани й гелікоптери не працюють на атомному пальному. Цей недогляд важко виправдати, але принаймні його можна пояснити. В «Чудесному новому світі» не йдеться про науковий прогрес сам по собі, а про те, як цей прогрес впливає на людські особистості. Тріумфальні досягнення фізики, хімії й техніки сприймаються як належне. Увагу приділено лише тим науковим успіхам і результатам майбутніх досліджень в галузі біології, фізіології і психології, які можуть безпосередньо стосуватися людських істот. Життя може бути радикально змінене лише за допомогою наук, що досліджують життя. А от науки про матерію можуть бути застосовані так, що просто знищать життя або зроблять його неймовірно складним і незручним; проте вони в жодному разі не зможуть модифікувати природні форми і прояви самого життя, якщо їх тільки не використовують як інструментарій біологи і психологи. Вивільнення атомної енергії свідчить про величезну революцію

в історії людства, але не про остаточну і глибинну революцію (хіба що ми самі рознесемо себе на дрібні шматочки, поклавши тим самим кінець своїй історії).

По-справжньому революційна революція може відбутися не в зовнішньому світі, а в людських тілах і душах. Маркіз де Сад, якому довелося жити в революційну епоху, скористався цією теорією революцій для логічного обґрунтування свого вельми своєрідного різновиду безумства. Робесп'єр здійснив найповерхневішу революцію — політичну. Бабеф пішов трохи глибше, вдавшись до спроби економічної революції. А от Сад вважав себе апостолом справді революційної революції, що виходила за межі політики й економіки — революції, що відбулася б із кожним окремим чоловіком, жінкою або дитиною, чиї тіла відтепер ставали б спільною сексуальною власністю, а свідомість була б очищена від усіх природних дотримувань пристойності, всіх із такими великими труднощами засвоєних заборон і стримувань традиційної цивілізації. Звісно, між ученням Сада і справжньою революційною революцією не існує жодних безпосередніх і очевидних зв'язків. Сад був безумцем, і свідомою чи напівсвідомою метою його революції було створення загального хаосу і деструкції. Нехай тих людей, які керують Чудесним новим світом, і не можна вважати цілком нормальними (в абсолютному, так би мовити, сенсі цього слова), але вони не божевільні, і їхньою метою є соціальна стабільність, а не анархія. І саме заради досягнення стабільності вони і здійснюють науковими засобами остаточну, особистісну, по-справжньому революційну революцію.

Але наразі ми перебуваємо на першому етапі того, що можна, мабуть, назвати передостанньою революцією. Її наступним етапом може стати атомна війна, і тут нам уже не потрібно буде займатися жодними прогнозами щодо майбутнього. Проте цілком імовірно, що нам вистачить здорового глузду якщо не для того, щоб узагалі припинити війни, то принаймні для того, щоб поводитися не менш розсудливо, ніж це робили наші предки у XVIII сторіччі. Неймовірні жахіття Тридцятилітньої війни таки навчили дечого людей, і понад сто років європейські політики і генерали свідомо утримувалися від спокуси використовувати свої військові ресурси на всю їхню руйнівну потугу або (в більшості конфліктів) вести боротьбу з ворогом до остаточного його знищення. Вони, звісно, були агресорами, що прагнули наживи і слави, але вони також були консерваторами, сповненими рішучості за будь-яку ціну зберегти свій світ цілим і недоторканим. Упродовж останніх тридцяти років усіх консерваторів замінили націонал-радикали правого чи лівого спрямування. Останнім державним діячем-консерватором був п'ятий маркіз Лансдаун; і коли він написав листа в «Таймс» із пропозицією завершити Першу світову війну компромісом, яким закінчувалися більшість воєн XVIII сторіччя, редактор цієї колись консервативної газети відмовився цього листа друкувати. Перемогли націонал-радикальні погляди з усім нам відомими наслідками — більшовизмом, фашизмом, інфляцією, занепадом, Гітлером, Другою світовою війною, руйнуванням Європи і мало не всесвітнім голодом.

Припускаючи, отже, що ми здатні після Хіросіми винести такий самий урок, який наші предки винесли після Магдебурґа, ми можемо очікувати попереду період якщо вже не цілковитого миру, то принаймні обмежених і лише частково руйнівних воєн. Можна також припустити, що це буде період приборкання ядерної енергії і використання її в промислових потребах. Цілком очевидно, що результатом цього стане низка безпрецедентно швидких і всеосяжних економічно-соціальних змін. Увесь дотеперішній уклад людського життя буде підірвано, і доведеться вигадувати і створювати новий уклад, що узгоджувався б із антигуманним чинником атомної енергії. Вчені-ядерники, мов ті прокрусти в сучасному вбранні, готуватимуть ложе для цілого людства; якщо ж це ложе не зовсім пасуватиме людству, тим гірше для людства. Доведеться вдаватися до розтягувань або ампутації — і хоч подібні речі відбувалися й раніше, відколи за справу взялася прикладна наука, та відтепер всі ці операції будуть значно радикальніші. Керувати цими вельми болючими розтягуваннями й ампутаціями будуть високоцентралізовані тоталітарні уряди. І це неминуче; адже найближче майбутнє нагадуватиме радше недавнє минуле, а в цьому минулому швидкі технологічні зміни, що відбувалися в економічних умовах масового виробництва і серед здебільшого незаможного населення, завжди мали тенденцію до творення економічного і соціального безладу. Для того, щоб упоратися з цим безладом, влада централізувалась і посилювався урядовий контроль. Цілком імовірно, що всі світові уряди стануть у тій або іншій мірі тоталітарними ще навіть до приборкання атомної енергії;

а те, що вони будуть тоталітарними впродовж цього приборкання і після нього, видається майже безсумнівним. Тільки великомасштабний народний рух до децентралізації й самопомочі може зупинити цю сучасну тенденцію до етатизму. Хоч тепер немає жодних ознак того, що такий рух може виникнути.

Немає, звісно, жодних підстав для того, щоб новий тоталітаризм нагадував старий. Використовувати для урядування кийки й розстрільні команди, штучні голодомори, масові ув'язнення й депортацію — це не тільки антигуманно (ніхто в наш час не переймається особливо гуманністю), але й вельми неефективно, а в епоху передової технології неефективність — це гріх перед Святим Духом. У справді ефективній тоталітарній державі всемогутня еліта політичних босів зі своєю армією управителів контролюватиме підвладне їм населення рабів без жодного примусу, адже раби любитимуть своє рабство. Завданням прищепити їм цю любов наділені в сучасних тоталітарних державах міністерства пропаганди, редактори газет і шкільні вчителі. Але їхня методика ще й далі примітивна й антинаукова. Старі хвастощі єзуїтів про те, що кожна дитина, яку вони виховали, назавжди збереже прищеплені їй релігійні погляди, так і залишилися видаванням бажаного за дійсне. А сучасному педагогові, мабуть, ще важче сформувати у своїх учнів умовні рефлекси, ніж на це були здатні преподобні отці, які дали освіту Вольтерові. Найбільших пропагандистських тріумфів було досягнуто не завдяки якимось діям, а завдяки утриманню від будь-яких дій. Правда — це велика сила, але ще потужнішим з

практичного погляду є замовчування правди. Просто не згадуючи певні теми, відгороджуючи маси «залізною завісою» (за словами містера Черчилля) від небажаних, на думку місцевих політичних босів, фактів чи аргументів, тоталітарні пропагандисти вплинули на погляди людей набагато дієвіше від будь-яких найпромовистіших звинувачень чи найпереконливіших логічних спростувань. Але одного замовчування не досить. Для того, щоб уникнути переслідувань, страт та інших симптомів соціального конфлікту, потрібно, щоб позитивні аспекти пропаганди були такими ж ефективними, що й негативні. Найважливішими Мангеттенськими проектами майбутнього стануть потужні, спонсоровані урядами дослідження того, що політики й залучені науковці назвуть «проблемою щастя» — іншими словами, проблемою прищеплення людям любові до власного рабства. Без гарантій економічного добробуту любов до рабства недосяжна; однак я припускаю, що всемогутня виконавча влада та її менеджери з успіхом розв'яжуть проблему надання цих гарантій. Проте люди дуже швидко звикають до добробуту, сприймаючи його як належне. Досягнення його — це лише поверхова, зовнішня революція. Любов до рабства може бути утверджена не інакше, як внаслідок глибокої, особистісної революції в людських тілах і душах. Для здійснення цієї революції потрібні, крім усього, даліші відкриття й винаходи.

— По-перше, набагато досконаліша техніка навіювання — за допомогою зумовлювання немовлят і формування в них умовних рефлексів, а згодом із використанням таких лікувальних препаратів, як скополамін.

— По-друге, детально розроблена наука про людські відмінності, що дасть змогу урядовим виконавцям визначати для кожного окремого індивідуума належне йому або їй місце в соціально-економічній ієрархії. (Якщо поставити людину на невідповідне їй місце, вона почне плекати небезпечні думки щодо соціального ладу, заражаючи інших своїм невдоволенням.)

— По-третє (адже хоч якою б утопічною була дійсність, люди все одно відчуватимуть постійну потребу знаходити від неї забуття), замінник алкоголю та інших наркотиків одночасно менш шкідливий і значно приємніший за джин чи героїн.

— І по-четверте (хоч це буде довгостроковий проект, успішне виконання якого потребуватиме не одного покоління тоталітарного контролю), надійна система еугеніки, призначена для стандартизації людського продукту і полегшення тим самим завдання урядових виконавців. У «Який чудесний світ новий!» цю людську стандартизацію було доведено до фантастичних, хоч і не таких уже й неможливих, крайнощів. Технічно й ідеологічно нам ще доволі далеко до вирощування у пляшках немовлят і створення напівдебільних груп Бокановського. Але хтозна, що може статися до шестисотого року Фордового? Тим часом цілком можливо, що вже за три-чотири покоління ми матимемо еквіваленти соми, гіпнопедії і науково розробленої системи каст — характерних ознак цього щасливішого і стабільнішого світу. Та й сексуальна невибагливість Чудесного нового світу — справа не такого вже й далекого майбутнього. В деяких американських містах уже тепер кількість розлучень зрівнялася з кількістю шлюбів. Немає

сумніву, що за декілька років можна буде купувати дозвіл на шлюб строком до дванадцяти місяців, як і дозвіл на утримання собаки, без жодних легальних заборон міняти собак або утримувати їх одночасно декілька. Як компенсація за обмеження політичної і економічної свободи зростатиме свобода сексуальна. І будь-який диктатор (якщо тільки не потребуватиме гарматного м'яса або достатньої кількості родин для колонізації безлюдних або завойованих територій) тільки заохочуватиме таку свободу. В поєднанні зі свободою мріяти й фантазувати під впливом наркотиків, кінофільмів і радіопрограм сексуальна свобода сприятиме примиренню підлеглих з рабством, на яке вони приречені.

Враховуючи це все, ми бачимо, що Утопія виявилася набагато ближчою до нас, ніж це можна було уявити всього лише п'ятнадцять років тому. Тоді я гадав, що це станеться років за шістсот. А от тепер мені здається, що не мине і ста років, як нас поглине це жахіття. І це ще в тому разі, якщо за цей час ми не рознесемо самих себе на дрібні шматочки. Бо справді, якщо ми не підемо шляхом децентралізації і використання прикладної науки не задля якоїсь примарної мети, де люди стають просто засобом її досягнення, а для створення спільноти вільних особистостей, то нам на вибір залишаться тільки дві альтернативи: або якась кількість мілітаризованих і тоталітарних національних держав, породжених страхом перед атомною бомбою, наслідком чого може стати загибель цивілізації (або, якщо військові дії будуть обмежені, увічненням мілітаризму); або ж одна наднаціональна тоталітарна держава, породжена соціальним хаосом,

спричиненим швидким технічним прогресом загалом і атомною революцією зокрема, яка, завдячуючи потребі в ефективності й стабільності, перетвориться на квітучу тиранію Утопії. Ваші гроші — ваш вибір.

Утопії виявилися набагато здійсненнішими, ніж це здавалося раніше. І тепер виникає інше болюче запитання: як уникнути їх остаточного здійснення?... Утопії здійсненні. Життя прямує до утопій. І відкривається, цілком можливо, нова епоха мрій інтелігенції та культурного прошарку про те, як уникнути утопій, як повернутися до неутопічного, менш «досконалого» і вільнішого суспільства.

Микола Бердяєв

РОЗДІЛ 1

Приземкувата сіра будівля, що налічує лише тридцять чотири поверхи. Над головним входом напис: «ЛОНДОНСЬКИЙ ПРОВІДНИЙ ІНКУБАЦІЙНО-ЗУМОВЛЮВАЛЬНИЙ ЦЕНТР» і геральдичний щит із гаслом Світової держави: «СПІЛЬНІСТЬ, ІДЕНТИЧНІСТЬ, СТАБІЛЬНІСТЬ».

На першому поверсі величезна кімната вікнами на північ. Холодне, попри літо за шибками і тропічну спеку в самій кімнаті, різке й водянисте світло пронизувало вікна, жадібно вишукуючи бодай якийсь манекен із драпіровкою або мертвотно-блідю гусячу шкіру студента, але знаходило тільки скло, нікель і понуре сяйво лабораторної порцеляни. Холоднеча реагувала на холоднечу. Працівники мали на собі білі комбінезони й гумові рукавиці збляклого трупного кольору. Світло було крижане, мертво, примарне. Тільки від жовтих тубусів мікроскопів могло воно набратися трохи насиченої й живої субстанції, лягаючи на ці гладенькі трубки наче масло, смужка за солодкавою смужкою, і віддаляючись поступово вглиб довжелезної низки столів із працівниками.

— А це, — сказав, прочиняючи двері, Директор, — запліднювальна кімната.

Коли Директор інкубаційно-зумовлювального центру зайшов у кімнату, три сотні похилених над інструментами запліднювальників були занурені в майже непорушувану диханням тишу, у відсторонене й зосереджене чи то гудіння, чи то сюрчання самозаглибленої концентрації. Вслід за

Директором боязко й вельми невпевнено зайшла група новоприбулих студентів, молоденьких, зелених і недосвідчених. У кожного в руках був записник, куди вони розгублено занотовували кожне слово цієї видатної особи. Прямісінько з перших уст. Це був рідкісний привілей. Директор лондонського ІЗЦ завжди намагався особисто показувати новим студентам усі різноманітні відділи.

— Щоб мати загальну ідею, — пояснював він їм. Адже їм треба було отримати бодай якусь загальну ідею, щоб виконувати свою роботу з розумінням справи — хоча б для того, щоб бути добрими і щасливими членами суспільства, цього знання мало бути якомога менше. Всі ж бо розуміють, що для чеснот і щастя достатньо освоїти конкретні деталі, а узагальнення — це розумово потрібне зло. Не філософи творять основу суспільства, а майстри випилювання лобзиком або колекціонери марок.

— Завтра, — зазвичай додавав він, посміхаючись їм із дещо загрозливою люб'язністю, — ви займетеся серйозною працею. Вам буде не до узагальнень. А тим часом...

Тим часом це був привілей. Прямісінько з перших уст у записник. Хлопці шкрябали в блокнотах як божевільні.

Високий і кістлявий, але зі стрункою поставою, Директор просувався далі кімнатою. Він мав видовжене підборіддя і великі випнуті зуби, що їх ледве приховували, коли він не розмовляв, його пухкі й вигадливо вигнуті губи. Старий, молодий? Тридцять? П'ятдесят? П'ятдесят п'ять? Важко було визначити. До того ж ні в кого й не виникало подібних

запитань; цієї стабільної ери, року Фордового шістсот тридцять другого, вам би й на думку не спало таке питати.

— Почну спочатку, — виголосив Директор ІЗЦ, і найревніші студенти занотували цей його намір у записниках: «Почати спочатку». — Ось це, — змахнув він рукою, — інкубатори. — А тоді, відчинивши ізольовані дверцята, він показав їм численні стелажі з пронумерованими пробірками. — Тижневий запас яйцеклітин. Зберігаються, — пояснив він, — за нормальної температури тіла, тоді як чоловічі гамети, — і він відчинив інші дверцята, — мають зберігатися за температури тридцять п'ять градусів, а не тридцять сім. Регулярна температура тіла їх вихолощує. — Перегріті барани не зачинають ягнят.

Не відходячи від інкубаторів, він коротко описав їм (тоді як олівці шурхотіли по сторінках, залишаючи там нерозбірливі закарлючки) сучасний процес запліднення; спочатку, звісно, розповів про його хірургічне запровадження: — ...операція, якій піддаються добровільно задля суспільного добра, не кажучи вже про додатковий бонус, який дорівнює піврічній зарплаті... — тоді змалював техніку збереження і активного розвитку вирізаного хірургічним шляхом яєчника; перейшов до розгляду оптимальної температури, солоності, в'язкості; згадав про рідину, в якій повинні зберігатися відокремлені й дозрілі яєчка; тоді, підвівши своїх підлеглих до робочих столів, показав їм на практиці, як ця рідина видобувається з пробірок; як її, краплинка по краплинці, розміщають на спеціально розігрітих мікропрепаратах; як усі яєчка, що містяться там, досліджують під мікроскопами в пошуках аномалій, перелічують і кладуть в пористу посудину; як це вмістилище (і він дав їм нагоду

простежити за всією операцією) занурюють в теплий бульйон, у якому вільно плавають сперматозоїди, — причому їхня концентрація, зазначив він, має бути не менше сотні тисяч на кубічний сантиметр; і як за десять хвилин цей контейнер видобувають із рідини, щоб знову дослідити його вміст; як у тому разі, якщо будь-які з яєчок залишаються незаплідненими, його занурюють ще раз і, якщо виникне потреба, то ще раз; як усі запліднені яйцеклітини знову кладуть в інкубатори, де й залишають альфи і бети аж до остаточного «пляшкування», тоді як гамми, дельти й епсилони видобувають ще раз після всього лише тридцяти шести годин для проходження так званої «процедури Бокановського».

— Процедура Бокановського, — повторив Директор, і студенти підкреслили ці слова у своїх блокнотиках.

Одне яйце, один ембріон, одна особа — нормальний процес. Але бокановскіфізоване яйце брунькується, ділиться, множитья. Від восьми до дев'яноста шести зародків, і кожен зародок перетвориться на досконало сформований ембріон, а кожен ембріон — на повнокровну дорослу особу. Дев'яносто шість людських осіб замість тільки однієї. Прогрес.

— По суті, — зробив висновок Директор ІЗЦ, — бокановскіфікація складається з серії затримок розвитку. Ми зупиняємо нормальне зростання, і, хоч як це парадоксально, яйце у відповідь брунькується.

«У відповідь брунькується». Олівці працювали невпинно.

Він показав пальцем. На конвеєрній стрічці, що дуже повільно рухалася, стояв заповнений ущерт пробірками стелаж, який саме цієї миті зникав усередині великого

металевого ящика, тоді як з другого боку ящика вигулькував інший подібний стелаж. Уся ця машинерія легенько вуркотіла. Директор пояснив їм, що цей процес триває вісім хвилин. Більше восьми хвилин потужного рентгенівського опромінення яєчко не витримує. Деякі з них гинуть; із тих, що залишилися, найменш сприйнятливі діляться навпіл; більшість продукує чотири зародки; деякі — вісім; усіх їх повертають в інкубатори, де зародки починають розвиватися; тоді, за два дні, їх раптово охолоджують; охолоджують і перевіряють. Два, чотири, вісім зародків також починають брунькуватися, після чого їм дають мало не смертельну дозу алкоголю; внаслідок чого вони знову розвиваються й дають паростки... брунька з бруньки, брунька з бруньки... і після цього (дальші зупинки розвитку виявляються зазвичай фатальними) їх залишають у спокої. До цього часу з оригінального яєчка постають від восьми до дев'яноста шести ембріонів... а ви погодитесь, що це просто дивовижне вдосконалення природних процесів. Ідентичні близнюки, але не жалюгідні двійнята чи трійнята, як у старі живородні часи, коли яйце могло інколи випадково розділитися, а десятки, дюжини близнят одразу.

— Дюжини, — повторив Директор, розкинувши вбік руки, немовби роздавав щедрі дари. — Дюжини.

Але один зі студентів нерозсудливо запитав, яка в цьому перевага.

— Мій любий хлопче! — рвучко обернувся до нього Директор. — Невже ти не бачиш? Невже не бачиш? — Він підняв руку вгору з урочистим виразом обличчя. — Процедура

Бокановського — це один із найважливіших інструментів суспільної стабільності!

«Найважливіший інструмент суспільної стабільності».

Стандартизовані чоловіки й жінки; шаблонними партіями. Персонал цілої маленької фабрики походить з одного-єдиного бокановскіфованого яйця.

— Дев'яносто шість ідентичних близнюків обслуговують дев'яносто шість ідентичних верстатів! — Його голос аж тремтів від ентузіазму. — Ви нарешті знайшли своє місце. Вперше в історії. — Він процитував планетарне гасло: — Спільність, Ідентичність, Стабільність. — Величні слова. — Всі питання було б розв'язано, якби процес бокановскіфікації міг стати нескінченним.

Стандартні гамми, незмінні дельти, шаблонні епси́лони. Мільйони ідентичних близнюків. Принцип масової продукції нарешті застосовано в біології.

— Але, на жаль, — похитав головою Директор, — ми не можемо зробити цей процес нескінченним.

Дев'яносто шість — це, здається, межа; сімдесят два — хороший пересічний показник. Продукувати якомога більше партій ідентичних близнюків із одного яєчника за допомогою гамет того самого чоловіка — це був найкращий (на жаль, не ідеальний) результат, якого вони могли досягти. І навіть це було нелегко.

— Адже природний процес дозрівання двохсот яєчок триває тридцять років. А перед нами стоїть завдання стабілізувати населення невідкладно, тут і зараз. Видушувати близнят по краплині впродовж чверті сторіччя — яка з цього користь?

— Очевидно, що жодної користі. Але завдяки технології Подснапу процес дозрівання було неймовірно пришвидшено. Тепер можна було впевнено казати про дозрівання протягом двох років не менше ста п'ятдесяти яєчок. Запліднюй і бокановськіфуй — інакше кажучи, помножуй на сімдесят два — і впродовж двох років отримаєш пересічно майже одинадцять тисяч братів і сестер того самого віку партіями по сто п'ятдесят ідентичних близнюків.

— А у виняткових випадках один яєчник може випродувувати понад п'ятнадцять тисяч дорослих індивідуумів.

Директор підкликав світловолосого й червонощого молодика, котрий якраз проходив повз них.

— Містере Фостер, — гукнув він. Червонощокый молодик підійшов ближче. — Який був рекордний приплід з одного яєчника, містере Фостер?

— Шістнадцять тисяч дванадцять у цьому центрі, — без вагань відповів містер Фостер. Він це випалив блискавично, виблискуючи жвакими синіми очима і вочевидь отримуючи неабияку втіху від цитування цифр. — Шістнадцять тисяч дванадцять; партіями по сто вісімдесят дев'ять ідентичних яєчок. Але в деяких тропічних центрах, — не вмовкав він, — результати, звісно, ще кращі. У Сінгапурі часто продукують понад шістнадцять тисяч п'ятсот, а в Момбасі вже навіть сягнули позначки в сімнадцять тисяч. Ну, але ж вони мають над нами значні переваги. Бачили б ви, як реагує на гіпофіз яєчник негритянки! Це просто дивовижно, якщо ви досі працювали тільки з європейським матеріалом. А все ж, — додав він,

усміхнувшись (тут в очах у нього з'явився бойовий блиск, а підборіддя виклично випнулося), — усе ж таки ми спробуємо їх випередити. Я, власне, працюю тепер над розкішним дельта-мінусовим яєчником. Йому тільки вісімнадцять місяців. Він має вже понад дванадцять тисяч сімсот дітей, або декантованих, тобто видобутих із пляшок, або ще в ембріональному стані. І це далеко не кінець. Ми їх випередимо.

— Оце мені подобається! — вигукнув Директор, поплескавши містера Фостера по плечу. — Ходіть-но з нами і поділіться з цими хлопцями вашими фаховими знаннями.

Містер Фостер скромно усміхнувся:

— Із задоволенням.

Вони рушили далі.

У пляшкувальній кімнаті панувала гармонійна метушня і впорядкована діяльність. Зі складу органів у напівпідвалі малесенькими ліфтами доставляли нагору заздалегідь відповідно нарізані шматки свіжої свинячої очеревини. Шурх, а тоді клац! Відчинялися дверцята ліфтів; пляшкопідкладникові досить було простягти руку, взяти шматок, тоді вставити його всередину й розгладити, і перш ніж пляшка з підкладкою встигала від'їхати геть довжелезною стрічкою, шурх, клац! — і ось уже наступний шматок очеревини вистрибував з глибин, готовий опинитися всередині чергової пляшки, що вирушала вслід за попередньою, стаючи учасницею цієї повільної й нескінченної процесії.

Наступними після підкладників були вкладальники. Процесія невпинно рухалася; одне по одному яєчка переносили з пробірок у більші посудини; на підкладці з очеревини

спритно робили надріз, куди кидали морулу, заливаючи її соляним розчином... і ось уже пляшка рухалася далі, де її вже чекали позначальники. Спадковість, дата запліднення, членство групи Бокановського — всі ці деталі переносили з пробірки на пляшку. Тепер уже не анонімна, а названа, ідентифікована процесія поволі просувалася далі й далі, аж до отвору в стіні, а тоді неквапом у кімнату соціального визначення.

— Вісімдесят вісім кубічних метрів картотеки, — радісно повідомив містер Фостер, коли вони туди зайшли.

— Тут міститься вся потрібна інформація, — додав Директор.

— Щоранку оновлюється.

— І щодня узгоджується.

— На основі чого й робляться розрахунки.

— Так багато індивідумів, різної якості, — сказав містер Фостер.

— Розподілених у великих кількостях.

— Оптимальна норма декантування будь-якої миті.

— Непередбачені втрати одразу компенсуються.

— Одразу, — повторив містер Фостер. — Якби ви знали, скільки часу я мусив працювати понаднормово після останнього землетрусу в Японії! — Він добродушно реготнув, похитуючи головою.

— Визначальники надсилають свої розрахунки запліднювальникам.

— А ті передають їм відповідні ембріони.

— І тоді пляшки опиняються тут для їхнього детального напередвизначення.

— Після чого їх відправляють на склад ембріонів.

— Куди ми зараз і вирушимо.

І, прочинивши двері, містер Фостер повів їх сходами вниз у підвал.

Температура й далі була тропічна. Внизу їх очікував дедалі густіший присмерк. Двійко дверей і коридор із подвійним поворотом надійно ізолювали підвал від проникнення денного світла.

— Ембріони як фотоплівка, — пожартував містер Фостер, відчиняючи поштовхом другі двері. — Витримують тільки червоне світло.

І справді, задушливий морок, у якому вони опинилися, набрав темно-червоного відтінку, як це трапляється, коли заплющити очі літнього надвечір'я. Зусібіч нависали безконечні ряди й височенні яруси пляшок, які виблискували, наче рубіни, і серед цих незліченних рубінів пересувалися невиразні червоні примари чоловіків і жінок із пурпуровими очима і обличчями, що мали явні симптоми захворювання вовчаком. У повітрі розносилося легеньке гудіння і брязкіт машинерії.

— Ознайом-но їх із цифрами, містере Фостер, — звелів Директор, якому вже набридло весь час говорити.

Містера Фостера не треба було просити двічі.

Двісті двадцять метрів завдовжки, двісті завширшки, десять заввишки. Він показав угору. Немов курчата на водопої, студенти задерли голови до височенної стелі.

Три яруси стелажів: на партері, на першому балконі й на другому.

Павутиння сталевих конструкцій балконів зникало й розчинялося навсібіч у темряві. Поруч із ними трійко червоних привидів розвантажували з рухомих сходів великі обплетені бутлі.

Ескалатор із кімнати соціального визначення.

Кожного бутля треба було ставити на один із п'ятнадцяти стелажів, а кожен такий стелаж, хоч цього й годі було зауважити, містився на конвеєрі, що рухався зі швидкістю у тридцять три і три десяті сантиметра на годину. Двісті шістдесят сім днів по вісім метрів щодня. Всього дві тисячі сто тридцять шість метрів. Одне коло на підвальному партері, друге на першому балконі, півкола на другому, і на двісті шістдесят сьомий ранок денне світло в декантувальній кімнаті. Початок незалежного, так би мовити, існування.

— Проте за цей проміжок, — завершив містер Фостер, — ми таки добряче впливаємо на них. Багато чого ми робимо, дуже багато. — Він засміявся тріумфально й багатозначно.

— Оце мені справді подобається, — знову повторив Директор. — Пройдімося довкола. А ви їм усе розкажіть, містере Фостер.

Містер Фостер так і зробив.

Розповів їм про зростання ембріона на ложі з очеревини. Дав їм нагоду продегустувати соковитий заміник крові, що слугував ембріонові поживою. Пояснив, чому його треба стимулювати плацентином і тироксином. Описав екстракт жовтого тіла. Показав їм форсунки, через які екстракт автоматично впорскувався через кожні дванадцять метрів, від нульової до дві тисячі сорокової позначки. Повідомив про

поступово чимраз більші дози гіпофізу, що застосовується впродовж останніх дев'яноста шести метрів дистанції. Змалював, як на 112-му метрі у пляшці встановлюється штучна материнська циркуляція крові; ознайомив їх з резервуаром замітника крові, відцентровим насосом, що проганяв цю рідину крізь плаценту, синтетичні легені й фільтр продуктів розпаду. Згадав про малоприємну схильність ембріона до анемії та про потужні дози екстракту кабанячого шлунка і печінки лошачого зародка, якими його, через цю ваду, потрібно стимулювати.

Продемонстрував їм простенький механізм, завдяки якому впродовж останніх двох метрів із кожних восьми всі ембріони піддавалися одночасному струшуванню для імітації руху. Натякнув на небезпеку так званої «родової травми» і перелічив запобіжні заходи, щоб мінімізувати наслідки цього загрозливого потрясіння відповідною підготовкою ембріона у пляшці. Розказав, завдяки якому тестові визначають стать десь на ділянці двохсотого метра. З'ясував систему позначення: літера «Т» — для чоловічої статі, коло — для жіночої і знак запитання, чорний на білому тлі — для тих жінок, яким судилося стати безплідними, або яловицями.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ